

Kemijärven kylissä oli taitavia käsityöläisiä

Kemijärven kylissä oli paljon taitavia ja osaavia käsityöläisiä ja monen ammatin osaavia tekijöitä. Monissa ammateissa tarvittiin verkostoja, jotka toimittivat raaka-aineita käsityöläisille ja valmiit tuotteet kuluttajilleen.

Nahkaa, turkiksia ja taljoja tarvittiin moniin tarkoituksiin jokapäiväisessä elämässä ja arjen askereissa. Ilman kenkiä, vaatteita, hihnoja ja valjaita yms. eivät asukkaat tulleet toimeen. Lampaat tuottivat villojen lisäksi taljoja vällyihin ja ulkovaatetukseen. Pässinpökkimät alusvaatteet lämmittivät kovimmillakin pakkasilla.

Villat pestiin, kartattiin ja kehrättiin kotona. Rukki oli joka kodin ”työkone” ja emännät opettivat jo tyttärilleen villan käsittelyn ja lankojen kehräyksen ja lapasten, sukkien sekä villapaitojen ja välihousujen kutomisen. Rukki surrasi päreen valossakin pirteissä ja kamareissa.

Puutyöitä tehtiin monissa kodeissa ja verstaissa. Veneentekijöitä oli mm. 1850 alkaen *Matti Peltonen*, jonka tuotannoksi on laskettu jopa 500 venettä. Peltonen veisti veneitä 85-vuotiaaksi saakka. Myöhemmin *Santeri Autioniemi* teki veneitä Autioniemessä, ja tuotantoa jatkoi poikansa *Juhani Autioniemi*.

Rekiä ja kelkkoja tekivät useat puutyön taitajat kotonaan. Reen ja kelkan jalakset taivutettiin kuumassa saunassa paininpuilla ja monet saunat ovatkin palaneet rekiseppien löylyistä. Isollakylällä rekiä teki mm. *Murto-Matti Mäkimurto*.

Puuseppiä oli useita, läkki- ja levyseppiäkin useita. Kirkkoherra *Matti Heikinheimokin* osasi sepäntaidot valokuvauksen lisäksi. Vaatteita valmistivat räätälit juhliin ja arkeen. Perhejuhlat ja pidot valmistivat vazitut pitokokit, joita Kuosmanenkin nimeää useita Kemijärven historia II -kirjassaan.

Karvakenkiä osasivat jo poikokset tehdä poron koipinahoista. Lehmien ja vasikoiden sisnanahoista tehtiin kenkiä monissa taloissa, mutta kemijärviläiset ammattisuutarit olivat maan kuuluja kenkien tekijöitä.

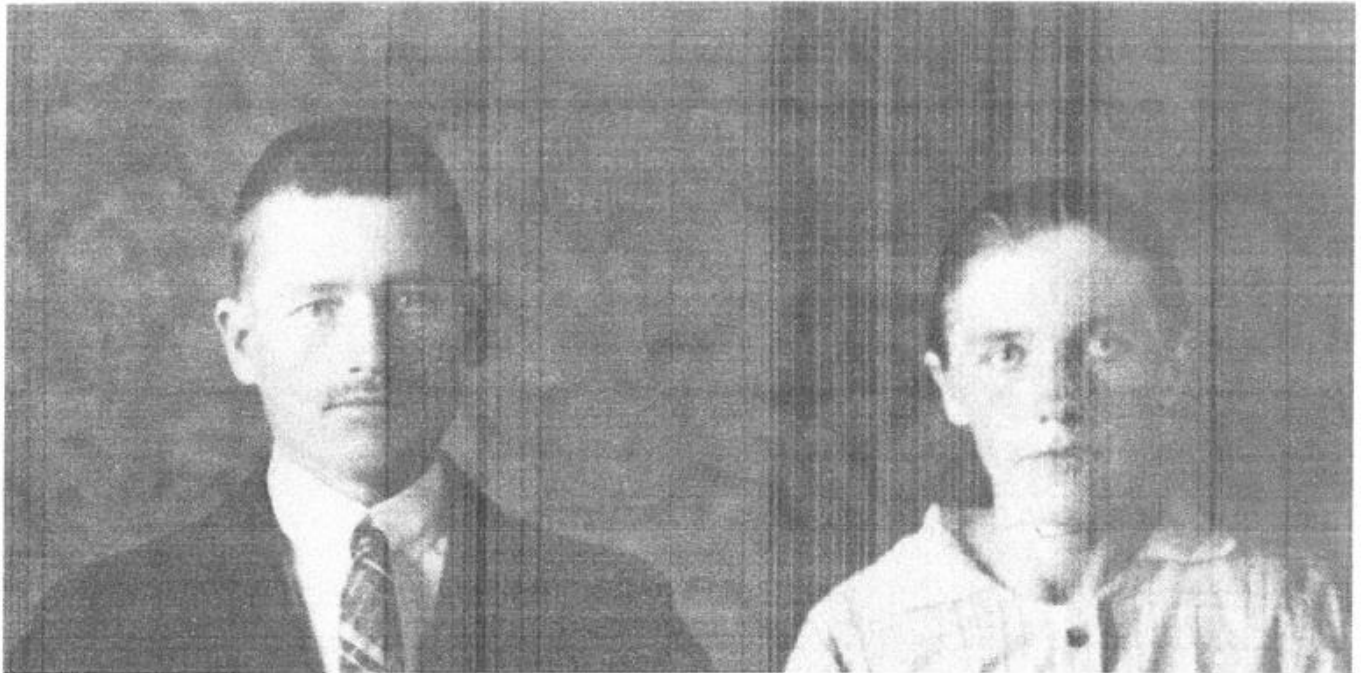
Kuuluisimmat kippuranokkasaappaat teki suutarimestari *Antti Väyrynen*. Väyrysen saappaita myytiin Pohjois-Suomen ulkopuolellakin.

Polvipituisten, yksipohjaisten kippuranokkaisten saappaiden lisäksi tehtiin lyhyempiä kippuranokkaisia paulakenkiä. Nämä olivat erityisesti poromiesten ja metsureiden suosiossa, sillä lumi ei mennyt saappaan varresta ja niillä oli mäystinsuksilla hyvä hiihtää. Syvin lumiin tehtiin riukuvarsia, joissa yläosa voitiin kääntää alaosan varren päälle. Myös naisille oli omat kippuranokkamalliset nauhoitettavat saappaat.

Väyrysen kuumaleimalla varustettuja saappaita tehtiin useissa kotiverstaissa. Kemijärven historia II *Risto Kuosmanen* mainitsee ainakin Isoltakylältä suutarit *Matti Väänäsen*, *Uula* ja *Oskari Jussilan*, *Aapi Könösen*, *Erkki Mikkosen* sekä *Jalmari Kotajärven*, Soppelasta *Erkki Rytilahden* ja *Edvin Soppelan*. Suutarinliikettä harjoitti suutarimestari *Tauno Autio* kenkäkaupassaan aina vuoteen 1988 saakka.

Nahkureitakin oli kylissä

Suutareille nahkoja toimittivat nahkurimestari *Frans Bäckmandin* nahkurinverstas Särkikankaalta. *Kalle Välikankaan* nahkurinverstas oli kirkonkylässä ja *Kalle Särkelän* verstas Isollakylällä ja useampikin nahkuri eri kylissä.

Nahkuri Kalle Särkelä ja vaimonsa Saima o.s. Halonen.

Taljoja verstaille toimitti "*Nahka-Heikka*" *Imponen* Isoltakylältä. Heikka kierteli kylissä ostaen taljoja maataloista ja poroerotuksista sekä turkisriistan nahkoja metsästäjiltä. Lyhyemmiltä kauppamatkoilta Heikka keräsi taljat kelkkansa kyytiin, isommat erät hän kuljetti kotiansa kuivumaan tai nahkureille hevosella.

Nahkan parkitus oli pitkäjänteistä ja vaativaa sekä tarkkaa työtä. "Nahkurin Kalle" Särkelä sai nahkurin opin *Frans Backmandin* verstaalla Särkikankaalla. Kallen isä *Matti Särkelä* oli myynyt omistamansa Kuuselan tilan nykyisen Suitialan paikalta Backmandille ja sieltä Kalle sai oppipojan paikan nahkurin ammattiin.

Kuuselasta Nahkurin Kalle löysi *Saima Katariina o.s. Halosen* vaimokseenkin. Nuoripari osti Isoltakylältä Jokelan tilan Kotajoen rannalta *Otto Lassilalta*, Saiman isältä ja Kalle perusti tilan navetan latoon nahkurinverstaansa ja Saima hoiti navetassa lehmiään ja joka kesä myös sianporsasta joulukinkuksi. Usein saimme pyydystää karannutta sikaa pitkin rantalepikoitakin.

Taljat kypsytettiin pajun parkilla

Taljat kypsytettiin pajun parkilla, jota poikokset keräsivät kesäisin rantapajukoista. Parkit vyyhdettiin kiepeiksi eli kerpuiksi ja kerpun, tuorepainona noin 4,5-5 kilon, hinta oli hilkkua eli 25 penniä. Parkkikerput kuivattiin Nahkurin navetan ylisillä orsilla. Näin parkki ei päässyt homehtumaan ja värjäämään taljaa mustilla homeläiskillä.

Lepän parkilla saatiin nahkaan kaunis, punertava väri. Koivun- ja kuusen parkilla tummennettiin pajuparkin vaaleita nahkasävyjä.

Pajun tärkeimmät vaikuttavat aineet ovat sen salisylaalit. Asetyylihalisyylihapo tunnetaan paremmin synteettisenä, kemiallisena aineena, aspiriinina. Näiden lisäksi paju sisältää mm. parkkiaineita. Jo 400 ennen ajanlaskun alkua Hippokrates käyttää kuumeen ja kivun hoidossa pajun kuorta. Se sisältää asetyylihalisyylihapon esiastetta salisyylihapoa. Vuonna 1897 Saksassa Bayerilla keksittiin, että asetyylihalisyylihapo auttaa kipuihin ja lääkkeelle kehitettiin teollinen synteesi.

Vanha kansa käytti särkylääkkeenä pajunkuorta. Kuoren voi kuivata ja jauhaa hienoksi ja valmistaa siitä teetä tai tinktuuraa alkoholiin liottamalla. Pajunkuorta käytettiin kipuun, reumaan, niveltulehduksiin, lihassärkyyn, kihtiin, valkovuotoon ja hiivasienitulehduksiin. Pajunkuorta käytettiin myös ruoansulatushäiriöissä, kroonisessa ripulissa, suuvesiin sekä ulkoisesti ja yrttikylpyinä hankalasti paraneviin haavoihin, ihotulehduksiin ja kihtiin. Pajunkuori ja inkivääri yhdessä käytettynä torjuvat vilustumistakin.

Nykyäänhän Aspiriinia käytetään sydänlääkkeenäkin. Siis sangen monipuolinen lääke on pajunkuori!

Turkiksia muokattu vuosituhansia

Turkisten muokkaus on ikivanha tekniikka, joka on huimasti kehittynyt vuosisatojen saatossa ja jopa viimeisten vuosikymmenien aikana. Nykyään turkisten ja nahkojen muokkaus on kemiallisten aineiden myötä nopeutunut ja on teollista toimintaa isoissa nahkatehtaissa.

Muinaisessa Egyptissä nahkurimestarit käsittelivät turkiksia nuotion tuhalla. Poltettaessa nuotiota hiekalla syntyi mineraaleja sisältävää emäksistä tuhkaa, jolla oli nahkaa parkitseva vaikutus.

Eskimot parkitsivat turkikset ja hylkeiden nahat hieromalla nahkoja hylkeen aivoilla. Vanhat, hampaattomat intiaanieukot ja lappalaisnaiset olivat hyödyllisiä työntekijöitä. Heidän tehtävänsä oli pureskella turkisinahkoja suussaan. Syljen entsyymit aiheuttivat parkituksen. Historiallisena aikana turkikset olivat tärkeitä vaatetuksessa ja lämmönpitävinä asusteina ja peitteinä yösijoilla.

Nahkurinverstailla on nahkoja parkittu pääasiassa kasviparkitusmenetelmällä. Kasviparkituksessa nahan valmistuminen kesti noin puoli vuotta. Nahat tulivat muokattavaksi kyläläisiltä tai Nahka-Heikoilta. Nahat tulivat joko tuoreina, kuivattuina tai suolattuina. Vuotien suolaus oli vähäistä suolan kalleuden takia.

Raakanahkoja kerättiin halutun kokoinen erä ennen kuin muokkaaminen aloitettiin. Säilömistä jälkeen, ennen kuin nahkoja voitiin alkaa muokata, niitä piti liottaa puhtaassa vedessä muutamia päiviä. Tämä tapahtui joko ammeessa, lammikossa tai joessa.

Useita liotuksia

ja nahanpesuja

Liotuksen jälkeen tehtiin alkukaavaus eli poistettiin suurimmat lihajäänteet. Tämä tapahtui kaarevalla puualustalla, nahkurin penkillä. Kaapiminen tehtiin pitkällä, kaarevalla, puolite-rävällä vuoluraudalla, jossa oli puiset kädensijat molemmissa päissä. Kemijärvellä vuolurautaa kutsuttiin myös koloraudaksi ja parkkuuraudaksi. Sitä käytettiin terävänä versiona myös pöllien parkkauksessa.

Alkukaavauksen jälkeen vuodat pantiin noin kahdeksi viikoksi kalkkiliuokseen. Isoissa kalkkisammioissa oli liuksena vettä ja sammutettua kalkkia. Kalkki pehmitti nahan ja helpotti karvojen poistamista. Lisäksi se vaikutti nahan kudoksiin niin, että parkkikypsytyksen tehostui. Seuraavaksi karvat irrotettiin taas kaavinpuun päällä kaksikahvaisella tylsällä parkkuuraudalla, jonka jälkeen kalkki liotettiin nahoista huolellisesti pois.

Raakanahasta oli tullut nahas, joka puhdistettiin nyt terävällä parkkuuraudalla. Työvälineistä pidettiin hyvää huolta ja erityisesti terävän vuoluraudan piti olla huippukunnossa. Nahoitusvälineiden ja veitsien teroittamista varten verstaassa oli tahko.

Kalkki oli paisuttanut ja kovettanut nahakset ja ne palautettiin luonnolliseen tilaansa peittauksella: puhdistetut nahat laitettiin viikoksi tai kahdeksi mätäveteen, joka poisti kalkkijätteen.

Tämän jälkeen pintaan suoritettiin kovasinkivellä klettaus eli nahka puhdistettiin lopullisesti karvojen juurijätteistä ja muusta liasta. Neljästä kuuteen viikkoon kestäneiden esitöiden jälkeen nahat olivat kutistuneet noin puoleen alkuperäisestä paksuudestaan ja olivat valmiit varsinaiseen parkitukseen.

Parkitus oli

pitkä prosessi

Parkitus eli nahasten kypsytyksen nahoiksi tapahtui osittain maahan upotetuissa puusammioissa. Verstaissa käytettiin kasviparkituksessa parkitsevana aineena useimmiten silputtua pajun kuorta, jonkin verran myös lepän, koivun ja kuusen kuorta. Lepänkuorella saatiin kauniin punertavaa nahkaa, koivu- ja kuusikuoren lisäyksellä pajunkuoriveteen saatiin tummempaa nahkaa.

Parkit ostettiin nipuissa, kerpuissa ja ne silputtiin verstaan silppumyllyllä. Samaa myllyä käytettiin myös olkien silppuamiseen eläinten ravinnoksi.

Parkitsevat aineet vaikuttivat nahkojen valkuaisaineisiin ja sitoutuivat vuotien kuituihin. Sammioissa olleita nahkoja käännettiin pari kertaa päivässä pitkillä ja paksuilla puukepeillä.

Parkituksen aluksi vuodat pantiin vanhaan, jo aikaisemmin käytettyyn parkkiliuokseen, jossa oli jäljellä vain pienimmät parkkiaineen hiukkaset. Nämä tunkeutuivat vuodan keskiosiin tukkimatta sen huokosia. Liuosten voimakkuutta lisättiin vähitellen niin, että yhteensä parkitus kesti neljästä kuuteen kuukautta.

Välillä nahakset saatettiin nostaa ylös ja poistaa nahan pintaan noussutta rasvaa ja lihaa kaavinpuun päällä. Viimeisestä parkkiliuoksesta tehtiin mahdollisimman väkevä. Tällöin isot parkkihiukkaset tukkivat nahan huokokset ja nahasta tuli mahdollisimman tiivis ja vettä hylkivä. Valmiit nahat otettiin pois ammeesta ja kaavittiin vielä kerran, mikä nopeutti myös nahkojen kuivumista.

Nahasta kenkiä

ja valjaita

Parkitut nahat rasvattiin ja kuivattiin nahkurin orsilla tai verstaan seinille naulattuina. Nah-

koja voitiin vielä ohentaa. Vuotia kostutettiin useampaan kertaan ja venytettiin eli träkättiin träkkiraudalla. Tämä työ vaati nahkurilta käsivoimia. Lopuksi vuodat rasvattiin ja pintaa silitettiin ja kiillotettiin kovasinkivillä tai isommissa verstaissa lasituskoneilla. Vielä nahan pintaan voitiin painaa narvirullalla kuviointi.

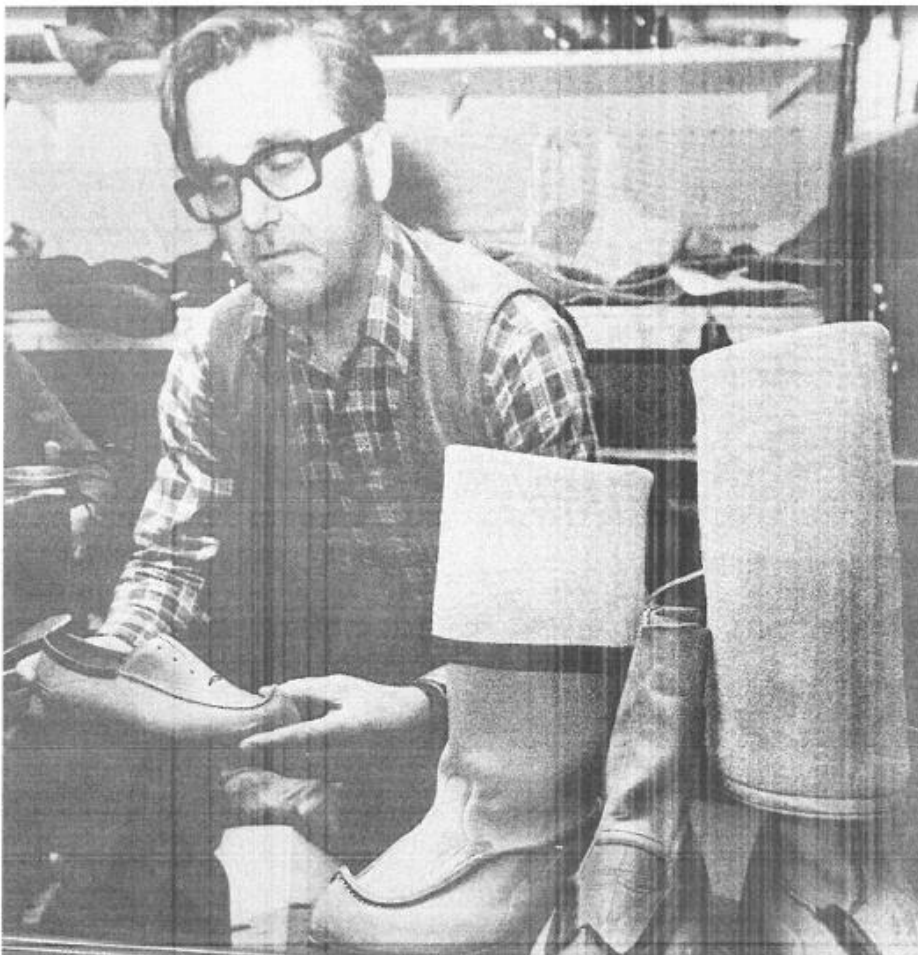
Nahka myytiin sitten suutareille, satulasepille tai huonekalujen verhoojille. Myös kotona nahkoja tarvittiin kenkiin, rukkasiin, hevosten valjaisiin ja värkkeihin sekä hihnoiksi.

Nahkatuotteet kestivät hyvin hoidettuina ja silloin tällöin rasvattuina isältä pojalle ja kauemminkin. Karvapäällisten turkisten suosio jatkuu yhä naisten asusteissa ja miesten karvalakeissa.

Nahkojen valmistus Nahkurin verstaalla oli työläs ja pitkä, kuukausia kestävä, prosessi. Kromisuolat parkituksessa lyhensivät prosessia kuukaudesta viikkoihin, mutta kromi pilasi verstaan läheisen maaperän perusteellisesti, sillä kromivesi kaadettiin yleensä suoraan maahan. Kotiverstaissa kromia ei onneksi juuri käytetty.

Lopullisen niitin nahkurien ja suutarien ammattikunnan kuolemalle antoi kumisaappaiden tulo markkinoille 1900-luvun alkuvuosina ja isojen nahkatehtaiden tulo nahkojen ja turkisten käsittelyyn. Nokia tuotti kumisaappaita vuodesta 1898 lähtien. Lapissa nahkoja ja turkiksia muokkaa ja käsittelee edelleen Kemin Nahkatarvike Oy Keminmaan Hirmulassa. Yhtiö on toiminut vuodesta 1951.

Kemijärvellä suutarin ammattia harjoitti pitkään *Tauno Autio* kenkäkauppansa alakerrassa aina vuoteen 1988 saakka. Kemijärvellä Tauno Autio tuli vuonna 1947. Suutarimestari Tauno Aution käten työt olivat kysytyjä lahjoja 1970-80-luvulla. Mm. Espanjan kuningas *Juan Garlosin*, pääministeri *Kalevi Sorsan* ja viihdetaiteilija *Irvin Goodmanin* jaloissa nähtiin Taunon tekemät lapikkaat.

Tuosta nahkojen kuivauksesta lienee syntynytkin kuuluisa sanonta: ”Nahkurin orsilla tava-
taan”.

Lähteenä käytetty mm. Tammelan ainutlaatuisen Portaan Nahkurinverstaan ja museon tie-
toja. <https://nahkurinverstas.fi/historia.html>

Nimimerkki: Isokyläläinen